

Előszó.

Ide s tova ötven esztendeje, hogy e szerény kötet anyagát gyűjtögetni kezdettem. Hosszú idő és sovány eredmény. Ennek azonban különféle okai voltak. Egyik, hogy a világegés kezdetével végződött harminc éves tisztviselőségem ideje alatt, hol egyedül, hol *Beke Antal*, de főképpen a borzalmas véget ért *dr. Thallóczy Lajos* társaságában, más és más irányú és tárgyú írott történelmi emlékek kutatásával, lemásolásával és rendszerbe foglalásával kellett minden szabad időmben foglalatostkodnom. Másik, hogy a világháború alatt és az azt követő időkben a szabad mozgás megismétlődő akadályai, no meg az anyagiakban való szűkölködés is lehetetlenné tették számomra, hogy kicsiny gyűjteményemet legalább az erdélyi nyilvános, továbbá a vármegyei, városi és magánlevéltárak bizonyára értékes anyagával kiegészíthessem. De ha a nyugdíjaztatásomat követő idők viszontagságai meg is akadályoztak a többször félbeszakított anyaggyűjtés folytatásában, — boldog voltam, amikor réges-régen, kezdő diplomatikus koromban az Orsz. Levéltárnak a középkori oklevelekben rendkívül gazdag gyűjteményében végzett kutatásaim alapján, a sajátkezűleg másolt oklevelek egész sorával gazdagíthattam a Székely Oklevéltár akkor kiadásra váró III. és IV. számú kötetét.

Az oklevelek közlését és felszerelését illetőleg arra törekedtem, hogy a Magyar Tud. Akadémia tört. bizottsága által 1918 nyarán megállapított iratközlési szabályzatnak megfelelőleg, egy lehetőleg hibátlan diplomatariumot adjak elsősorban a hivatásos történettudósok és az érdeklődő közönség kezébe. Sajnos, hogy ezt a jó szándékomat

— amint a kötet végéhez csatolt *Javítandók* jegyzékéből is látható — a legnagyobb erőfeszítéssel sem voltam képes valóra váltani. És ez az impériumváltozással járó rendkívül nehéz közlekedési viszonyok miatt, melyek a nyomdával való közvetlen érintkezésemet lehetetlenné tették, nem is lehetett másképen. Ugyanennek a körülménynek tudható be az is, hogy a kötet első tizennégy ívét, amelyet *tördeletlen*, úgynevezett *kutyanyelvekben* vettem javítás végett a kezeimhez, már csak a kinyomtatott szemléivekben láttam viszont. Szerkesztői felelősségem tudatában azt a reám nézve fájdalmas körülményt sem hallgathatom el, hogy az Oklevéltárnak a 178. sz. (1594. jún. 20.) oklevéllel kezdődő utolsó íveit a nyomdában, vagy a tört. bizottság néhai előadójának hagyatékában *elkallódott kéziratom nélkül* voltam kénytelen kijavítani.

Az oklevelek közzétételére vonatkozólag még megjegyzem, hogy a kötetben több olyan XV. századi oklevél olvasható, melyek csak az erdélyi kir. tábla XVIII. századi másolataiban állottak rendelkezésemre. Ezek közzétételénél a tört. bizottság okirat közzéadási szabályzatának a mohácsi veszedelmet követő időkben keltezett oklevelekre vonatkozó rendelkezéseit tartottam szemem előtt.

A kötetben foglalt oklevelek egyenként való ismertetését feleslegesnek tartottam. Erről a Tartalommutatóból bárki is részletesen és könnyen tájékozódhatik. Mégis legyen szabad az először itt közzétett, továbbá a korábbi kiadásokból már ismeretes néhány fontosabb oklevélről röviden e helyütt is megemlékeznem.

Az előbbiekből az 1505. nov. 20-án Udvarhelyen tartott székely nemzetgyűlés végzéseit tartalmazó eredeti oklevél emelkedik ki, melynek XVII. századi magyar fordítását legutoljára *Szabó Károly* a Székely Oklevéltár I. kötetében tette közzé.

Érdekes adaléka a kiskorúak házasságkötésének az az 1498-iki egység, melyet a szülők, szentannai Tóth Miklós és özvegy Káli Jánosné kiskorú gyermekeik eljegyzése alkalmával kötöttek egymással.

A székely örökségnek a fiúágról a leányágra való átháramlását világosan példázza az az 1502. jan. 24-én kelt ítélet, mellyel Magyi Pál alországbíró, illetve erdélyi alvajda a lőrinczfalvi lófősegi tisztség és más székely örökségek felett, egyfelől Bicsak Lőrincné és Czompó Barnabásné, másfelől szentannai Tóth Miklósné között folyó pert az előbbi felperesek javára döntötte el. Ezt az ítéletet néhány héttel később, az örökösödésre vonatkozó részében vingárti Geréb Péter nádor is megerősítette.

A kötet eddig ismeretlen XVI. és XVII. századi okleveleinek és okiratainak egyik értékesebb darabja az az iskolai rendtartás, amely a Tarnóczy Sebestyén kézdiszentléleki várában a XVI. század utolsó és a XVII-ik első éveiben fennállott iskolának a tanulók magaviseletére, vallásosságára és szorgalmára vonatkozó rendelkezéseit tartalmazza. Egyik érdekes pontja szerint a szabályzat a „szép Vénusrul és szerelmes fiáruul Cupidóruul” szóló és más virágénekek tanulásától szigorúan tiltja az ifjúságot.

A gazdaságtörténet a zágoni 1680 körül alkotott, továbbá a Sepsi széki zaláni 1581. és 1699-iki, és végül a Maros széki udvarfalvi 1632-ik évi falutörvénnyel van képviselve szerény gyűjteményben. Zágon nevezetes falutörvénye — mely szerint lakosai az Alsó Tatárszeg, Felső Tatárszeg, Darékszeg, Közép Tizes, Guruzda Tizes, Felszeg, Sáska Tizes és Hosszú Tizes nevű tizedekbe voltak beosztva — a tovatűnt századokban a székelyföldi falvak lakosságának a hadi szolgálat érdekében való megszervezését tükrözi vissza. Ennek nyoma a zaláni 1699-ik évi falutörvényben is feltalálható.

A földosztás szempontjából rendkívül becses udvarfalvi falutörvénynek külön érdekessége, hogy a földosztással kapcsolatos nyilváltásot „egy forintban, egy pecsenyében és egy fazék étekben” állapította meg.

Úgy vélem, hogy az igazságot kereső magyar történetírás érdekeit szolgáltam, amikor a hibás és hiányos, ennélfogva esetleg téves következtetésekre csábító néhány régóta ismert oklevelet is felvettem a gyűjteményembe. Ezek

VIII

közül az említettem hibák mindenikére példával szolgál az az oklevél, amely a mai Kézdi széki Szárazpatak lakosai között 1324-ben a szabad besenyőket is (liberi biceni) emlegeti, holott ezek az idegen fajú népek az eredeti oklevél tanúsága szerint nem besenyők, hanem kétségtelenül rutének (ruteni) voltak.

Az eredeti oklevelek függelékében közzétett 1366-ik évi oklevél tanúsága szerint az úgynevezett Székföldet a „Kurlatpataka seu Kurlatgepuy” mellett megújított határ „a possessione Bulyn” választotta el. Ez a Bulyn falunév — és nem „Bulyri”, amint ezt a nagybecsű *Urkundenbuch* II. kötetében a 246. lapon, sőt a névmutatóban is olvassuk, — kétségtelenül a Miklósvár széki Bölönnök ősi magyar nevét tartotta fenn. A név Bwlen, Belen, Bewlen és Naghbewlen alakban azóta is elég gyakran felbukkant középkori okleveleinkben.

A kötet 167. lapján közzétettem az eredeti után azt a Csikjenőfálváról szóló oklevelet is, amely két csiki tanító másolatából már régóta ismeretes az irodalomban.

A kérdéses eredeti oklevélnek rövid tartalma ez. A jenőfálvi székelyek olti malmaik száraz és esős időben való járásának biztosítása céljából megegyeztek egymással, és ezt Bertalan nagyboldogasszonyi plébános és csikgyergyói alesperest, a *Nemen Ked* néven nevezett csikszéki tisztség vallomása alapján 1495. szept. 25-én írásba foglalva a fősperestség pecsétjével meg is erősítette.

Ezek után lássuk röviden, hogyan tartották meg a névszerint is ismert másolók a szabályt, melyet a másolatok pontossága, hűsége és megbízhatósága tekintetében minden időben egyaránt elengedhetetlenek tartott a történettudomány.

A négy-öt nyomtatott sornyi szöveg kihagyása mellett a betűkkel kifejezett évszám egyes „quinto” számjegyét „sexto”-val cserélték fel. Ehhez képest az oklevél is 1496. évi hibás dátummal látott a késői kiadványokban napvilágot. A tíz emberből álló csikszéki tisztségnek „Nemen Ked” klasszikus magyar neve a másolat szerint „nomen Ked”. Mulatságos dolog olvasni, hogy a *Nemen Ked*

névsorában legelsőnek említett borsovai Fejér (Fejier) Mátét családi nevének megváltoztatásával *Fekete* Máténak keresztelték el. Mindezek után azon sem csodálkozhatunk, hogy az alesperest úr az oklevelet a „sigillo nostro archidiaconatus” helyett a „sigillo nostro annotato”-val pecsételte meg.¹⁾

A kötetnek teljes középkori anyagát és az újkori anyagnak túlnyomó részét jó barátaim támogatásával saját kutatásaim alapján, a világháborút jóval megelőző időkben gyűjtöttem össze. A kisebb részt családi leveles ládákból s egyeseknek velem közölt okiratairól újabb időben másoltam le. A levéltárak, amelyekből kisebb-nagyobb mértékben merítettem, ezek:

Magyar kir. Országos Levéltár,
Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára,
Erdélyi Múzeum Egyesület levéltára,
Székely Nemzeti Múzeum levéltára,
Esztergomi kápt. levéltár,
Gyulafejevári kápt. levéltár,
Alsófejér vármegyei levéltár,
Jászói premontrei rend könyvtára,
Bártfa város levéltára,
Eperjes város levéltára,
Báró Apor-levéltár.

¹⁾ A Székely Oklevéltárban (I. köt. 100. l.) ugyancsak másolat után közzétett, egy másik oklevélből kiténik, hogy őt jenőfalvi székely az Olt folyó és Csorgó patak szabályozása felett állítólag már 1406-han is torzsalkodott egymással.

Az oklevelet a jenőfalvi 1495-ik évi oklevéllel egyidejűleg 1726. jun. 2-án ugyanaz a két nagyboldogasszonyfalvi tanító másolta le.

Az előbbi másolathoz fűzött megjegyzésekből már láttuk, hogy milyen eredménnyel végezték a bizonyára hazafias lelkesedéssel önként vállalt munkát. Sajnos, hogy a valószínűleg rövidített évszám feloldásánál ebben az esetben is cserben hagyta a tudományuk. Az 1495-iki oklevélből ismert jenőfalvi Kajtár és Gegő családnevek ebben is előfordulnak, sőt Barlok György mindkét alkalommal egyik tényezője az eseményeknek. Ehhez képest az oklevél keltél 1406 helyett 1506-ban kell megállapítani.

Gróf Bethlen-levéltár,
Gróf Bélydy-levéltár,
Gróf Kornis-levéltár,
Gróf Rédey-levéltár,
Báró Szentkereszthy-levéltár,
Gróf Teleki-levéltár.

Mélységes hálával mondok köszönetet a Magyar Tud. Akadémiának áldozatkészségéért, mellyel a tört. bizottság javaslata alapján szerény gyűjteményemnek megjelenését lehetővé tette, és dr. Balogh Jenő úr Önagyméltóságának azért a páratlan jóindulatú gondosságáért és figyelméért, amellyel munkám sorsát kezdettől fogva kísérni kegyeskedett. Ugyanezt a gondos figyelmet köszönöm a sokat szenvedő székely nép drága közvagyonát képező, s napjainkban különösen nagy hivatást betöltő sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum nagyrabecsült vezetőségének is, mely szerény székely oklevél-gyűjteményem sorsát mindmáig szíven hordozta, s mikor a múzeum 1879 szept. 15-én történt alapítása ötven éves fordulójának megünneplésére készült, szíves készséggel vállalkozott arra is, hogy gyűjteményemet a múzeum jubiláris kiadványai között a *Szabó Károly* és *Szádeczky Lajos* szerkesztette Székely Oklevéltár VIII. kötete gyanánt kiadja.

Végül fogadják hálás köszönetemet dr. Iványi Béla, Biás István és Kelemen Lajos barátaim, akiknek szívességéből a középkori oklevelek egész sorával gazdagíthattam szerény gyűjteményemet, és dr. Herzog József barátom, aki annak idején az oklevelek lemásolásában önzetlenül osztozott velem.

Papolcon, 1934 január havában.

Barabás Samu.